

ΚΕΤΕΒΕ

ISBN: 978-625-6495-76-0

© 2018 Ketebe Kitap ve Dergi Yayıncılığı A.Ş.

ketebe.com

Ketebe Yayınları: 1007

Sosyoloji

Yayın Yönetmeni

Furkan Çalışkan

Yayıma Hazırlayan

Selahattin Bayraktar

Düzeltili

Rabia Şenol

Kapak

Harun Tan

Mizanpaj

Nilgün Sönmez

1. BASKI

Temmuz 2026
İstanbul

Ketebe Yayınları

Sertifika No. 49619

Maltepe Mahallesi Fetih

Caddesi No: 6 Dk: 2

Topkapı 34010 İstanbul

Tel: 212 612 29 30

e-mail: ketebe@ketebe.com

Baskı ve Cilt

Sertifika No: 45030

Sena Ofset Ambalaj Matbaacılık

Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.

Yakuplu Mah. 194. Sk.

Blok No: 1 İç Kapı No: 465

Beylikdüzü/İstanbul

Originally published in the English language under the title:

CELEBRATION OF AWARENESS by Ivan Illich

Copyright © Ivan Illich, 1971

Published by arrangement with Marion Boyars Publishers via AnatoliaLit Agency.

© Özgün adı *Celebration of Awareness* olan eserin Türkçe hakkı Marion Boyars Publishers Ltd. ile anlaşmalı olarak AnatoliaLit Telif Hakları Ajansı aracılığıyla Ketebe Kitap ve Dergi Yayıncılığı A.Ş.'ye aittir. İzinsiz yayımlanamaz. Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

IVAN
ILLICH

FARKINDALIĞA
ÖVGÜ

KURUMSAL DEVRİME ÇAĞRI

ERICH FROMM'UN SUNUŞUYLA

Türkçesi: *Ali Karatay*

KETEBE

Ivan Illich

1926 yılında Viyana'da doğdu. Roma'daki Gregorian Üniversitesi'nde teoloji ve felsefe eğitimi aldıktan sonra Salzburg Üniversitesi'nde tarih alanında doktora yaptı. 1951 yılında ABD'ye gidip, New York şehrindeki bir İrlanda-Porto Riko kilisesinde pastör yardımcılığı görevini üstlendi. 1956 ile 1960 yılları arasında Porto Riko Katolik Üniversitesi'nde rektör yardımcılığı yaptı.

Meksika'nın Cuernavaca şehrindeki Kùltürler Arası Dokümantasyon Merkezi'nin (CIDOC-Center of Intercultural Documentation) kurucularından biri olan Illich, 1976 yılına kadar bu merkezde, Latin Amerika'ya özel bir vurgunun yapıldığı "Bir Teknoloji Toplumunda Kurumsal Alternatifler" konulu araştırma seminerlerini yönetti. Illich'in yazıları pek çok gazete ve dergide yayımlandı; bunlar arasında *The New York Times*, *The New York Review of Books*, *The Saturday Review*, *Esprit*, *Kursbuch*, *Siempre*, *Excelsior de Mexico*, *America*, *Commonweal*, *Les Temps Modernes*, *Le Monde*, *Le Nouvel Observateur*, *The Ecologist*, *The Guardian* ve *The Lancet* de vardır.

Yazarın başlıca eserleri arasında *Okulsuz Toplum*, *Şenlikli Toplum*, *Enerji ve Eşitlik*, *Faydalı İşsizlik Hakkı*, *Sağlığın Gaspı*, *Farkındalığa Övgü*, ve -başka yazarlarla birlikte- *Disabling Professions* (Kötürümleştiren Meslekler) bulunmaktadır. Illich, 2002 yılında hayata veda etmiştir.

Ali Karatay

1971 yılında Filyos'ta (Zonguldak) doğdu. Kamu yönetimi ve iktisat alanlarında lisans, siyaset bilimi alanında yüksek lisans yaptı. Bir süre Maliye Bakanlığı'nda çalıştıktan sonra çevirmenliğe başlayan Karatay, *Demir Çelik Karabük Bir İşçi Kentinin Hikâyesi*'nin (İletişim Yay., 2018) yazarıdır.

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ.....	7
ÖNSÖZ.....	11
BİRİNCİ BÖLÜM	
Bir Yüceltme Çağrısı.....	13
İKİNCİ BÖLÜM	
Şiddet: Amerikalılar İçin Bir Ayna.....	19
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
Amerika Doğumlu Ama Yabancı.....	31
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	
Sessizliğin Belagati.....	45
BEŞİNCİ BÖLÜM	
Hayır İşlerinin Hayırsız Yönü.....	55
ALTINCI BÖLÜM	
Ortadan Kaybolan Rahip.....	71
YEDİNCİ BÖLÜM	
Güçsüz Kilise.....	99

SEKİZİNCİ BÖLÜM

Okul Eğitiminin Faydasızlığı..... 109

DOKUZUNCU BÖLÜM

Okul: Kutsal İnek..... 127

ONUNCU BÖLÜM

Cinsel İktidar ve Siyasal Güç..... 143

ON BİRİNCİ BÖLÜM

Planlanmış Yoksulluk: Teknik Yardımın Nihai Sonucu..... 161

ON İKİNCİ BÖLÜM

Kültür Devriminin Anayasası..... 181

SUNUŞ

Birazdan okuyacağınız sayfaların ya da bu sayfaların yazarının bir takdime/sunuşa ihtiyacı yok. Buna rağmen Dr. Illich bir sunuş yazısı yazmaya davet ederek beni onurlandırdı ve ben de bunu memnuniyetle kabul ettim. Öyle anlaşılıyor ki gerek davetin gerekse de bu davetin memnuniyetle kabul edilmesinin temel sebebi; her ikimizin de bu sunuş yazısını, paylaştığımız duruşun ve inancın mahiyetini açığa kavuşturmak için bir fırsat olarak görmemizdir. Bazı konularda ciddi görüş farklılıklarımız olmasına rağmen böyle düşünüyoruz. Hatta bu kitabın yazarının bugünkü görüşleri, birazdan okuyacağınız sayfaları yazdığı yıllar içinde farklı vesilelerle savunduğu görüşleriyle bile birebir örtüşmüyor. Ama o, yaklaşım tarzının özü itibarıyla değerlerine hep sadık kaldı ve paylaştığımız şey de işte bu özdür.

Bu özü tanımlayacak doğru kelimeyi bulmak kolay değil. Hayata dair bir temel yaklaşım eğilip bükülmeden nasıl bir kavramın içine sıkıştırılabilir. Ne var ki kelimelerle iletişim kurmak zorundayız ve bu bağlamda en uygun ya da en az uygunsuz kavram “hümanist radikalizm” gibi görünüyor.

Radikalizmle ne kastediyorum? *Hümanist* radikalizm neyi içeriyor?

modern “ilerleme” kavramı; tüketim artışının insanı mutlu edeceği dogması; mesela büyük ölçekli kurum ve işletmelerin yönetiminin mutlaka bürokratik ve yabancılaşmış olması gerektiği dogması; hayatın amacının var olmak değil sahip olmak (ve kullanmak) olduğu dogması; aklın zekâda bulunduğu ve duygu dünyasından ayrık olduğu dogması; yeninin her zaman eskiden daha iyi olduğu dogması; mesela radikalizmin geleneğin yadsınması olduğu dogması; “kanun ve düzen”in zıddının düzensizlik olduğu dogması. Özetle, modern bilim ve endüstriyalizm gelişirken ortaya çıkan fikir ve kategorilerin eski kültürlerin ortaya çıkardığı fikir ve kategorilerden daha üstün olduğu ve insan türünün ilerlemesi için olmazsa olmaz oldukları dogması.

Hümanist radikalizm bütün bu önermeleri sorgular ve kulağa absürt gelen fikirlere ve çözümlere ulaşmaktan çekinmez. Dr. Illich’in yazılarını, hümanist radikalizmin en gelişmiş ve en yaratıcı boyutlarını temsil etmeleri bakımından çok kıymetli görüyorum. Nadir görülen bir cesarete, muazzam bir hayat enerjisine, sıradışı bir bilgeliğe ve ışıltıya, mümbit bir hayal gücüne sahip bu yazarın insanın fiziksel, ruhsal ve düşünsel tekamülünden başka bir derdi yoktur. Onun bu kitapta ve diğer çalışmalarında ortaya koyduğu fikirleri önemli kılan şey, tamamen yeni olabilirlikleri göstererek yarattığı aklı özgürleştirici etkidir. Rutine binmiş, kısır ve basmakalıp nosyonların esaretinden özgürlüğe doğru bir kapı aralayan bu fikirler, –bu kadar saçmalığa verdikleri tepki öfkeden ibaret olanlar hariç– insanlar üzerinde yaratıcı bir şok etkisi yaratarak yeni bir başlangıç için enerji ve umut aşıyor.

Erich Fromm

Radikalizm derken esasen belirli bir fikirler setine değil, tabiri caizse bir duruşa, bir “yaklaşım”a gönderme yapıyorum. Öncelikle bu kavrama karakterini veren şey şu mottodur: *omnibus dubitandum*. Yani her şeye, özellikle de neredeyse herkesin paylaştığı ve bunun sonucu olarak sağduyuyu temsil ettiğinden kuşku duyulmaz aksiyonlar rolü biçilen ideolojik konseptlere şüpheyle yaklaşılmalıdır.

Bu bağlamda şüphe, saplantılı şüphe örneğinde olduğu gibi herhangi bir karara ya da kanaate varmaktan aciz olma şeklinde psikolojik bir durumu değil, sağduyu, mantık ve –varsayımına göre– “doğallık” adları altında birer put haline gelmiş bütün varsayımlar ve kurumlar karşısında eleştirel bir sorgulama kapasitesine sahip olma ve bu sorgulamayı yapmaya hazır olma durumunu ifade eder. Kişi ancak kendi toplumuna, hatta bütün bir tarihsel döneme (mesela Rönesans’tan bu yana Batı kültürüne) ait konseptleri sorgulamaksızın kabul etmeyi bırakır, daha da ileri giderek farkındalık alanını genişletip düşünce dünyasının bilinçaltındaki boyutlarına nüfuz ederse bu radikal sorgulama mümkün olabilir. Radikal şüphe bir açığa çıkarma ve keşfetme edimidir; Kralın çıplak, şahane kıyafetlerinin ise hayal ürünü olduğuna dair bir farkındalık geliştirmeye başlamaktır.

Radikal şüphe sorgulamak demektir; bu sorgulanan şeyin ille de yadsınması anlamına gelmez. Var olanı, sadece onun tam zıddını iddia ederek reddetmek kolaydır; radikal şüphe ise karşıtlıkların tezahür etme sürecini idrak ettiği, yadsımaların ve olumlamların yeni bir sentezini amaçladığı ölçüde diyalektiktir.

Radikal şüphe bir süreçtir; putperestçe düşünmekten kurtuluş sürecidir; farkındalığımızın genişlemesi, imkân ve seçeneklerimize dair yüksek hayal gücüne dayalı yaratıcı bir vizyonun ortaya çıkmasıdır. Radikal yaklaşım yoktan var olmaz. Sıfırdan ortaya çıkmaz, bir yerlerden köklerin ve bu kök, Marx’ın bir zamanlar söylediği gibi, insandır. Fakat “kök insandır”

ifadesi pozitivist, betimsel bir anlam içermez. İnsan dediğimizde bir şey olarak değil bir süreç olarak insandan bahsediyoruz; bütün yeteneklerini geliştirme potansiyelinden bahsediyoruz; daha yoğun bir varlık olma, daha iyi uyum sağlama, daha çok sevme, daha büyük bir farkındalık geliştirme potansiyellerinden bahsediyoruz. Gelgelelim insanın yozlaşma potansiyelinden, eylem gücünü başkaları *üzerinde* kontrol sağlama tutkusuna dönüştürme potansiyelinden, yaşam sevgisini yaşamı yok etme tutkusu şeklinde dejenere etme potansiyelinden de bahsediyoruz.

Hümanist radikalizm, insan doğasının dinamiklerine dair bir içgörünün ve insanın büyüme ve tam gelişme kaygılarının rehberlik ettiği radikal bir sorgulamadır. Şayet objektiflik düşünce sürecini harekete geçirip besleyen tutkulu bir amaç olmadan teoriler yaratmak ise, hümanist radikalizm, gümümüz pozitivist düşünce tarzının aksine, “objektif” de değildir. Gelgelelim o, düşünce sürecinin her bir adımının eleştirel bir süzgeçten geçirilmiş kanıtlara dayanması anlamına geliyor, dahası ortak akla dayalı önermelere karşı eleştirel bir tutum takınıyorsa, haddinden fazla objektif demektir. Demek ki hümanist radikalizm, insanın daha büyük bir hayat enerjisi ve sevinç kapasitesi geliştirmesine katkıda bulunup bulunmadıklarına bakmadan her fikri ve kurumu sorgular. Bu sunuş yazısı, hümanist radikalizmin sorguladığı ortak akla dayalı önermeler için uzun uzadıya örnekler vermeye uygun bir yer değil. Zaten buna gerek de yok, zira Dr. Illich’in yazıları tam da bu örnekleri (mesela zorunlu eğitimin faydaları ya da din adamlarının günümüzdeki işlevleri) ele alıyor. Bunlara, bazıları yazarın yazılarında değinilen, pek çok başka örnek eklenebilir. Ben burada yalnızca birkaçından bahsetmek istiyorum: yaşam kalitesi ve insani gelişme üzerindeki etkilerine bakılmaksızın, ilke olarak üretimin, tüketimin, zaman tasarrufunun, maksimum etkinliğin ve kârın sürekli artması ve bütün ekonomik faaliyetlerin hesaplanabilmesi anlamına gelen